

Türk ve Leh Atasözlerinde Hiyerarşi Kavramı

Kamila Barbara Stanek*

Giriş

Bu çalışmada atasözleri, belirli bir topluluğun dili ve kültürünü gösteren en eski mesajlar olarak ele alınır. Çünkü bu öz kısa ama çok kapsamlı ifadeler belirli bir topluluk için önemli olan her şey hakkında bilgi içerirler. Doğal çevrenin gözlemlenmesinden başlayarak, kişiler arası ilişkiler, hava durumu gözlemleri, gelenekleri, inançları, sosyal düzeni, kültür ve geleneklere göre adaleti değerlendirir. Dolayısıyla, değer sistemi hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu nedenle de ilk yasa olarak algılanabilir.

Ağızdan ağza geçen sonra ise toplanıp yazıldığı zaman da uygulandıkları için kanun değeri taşır. İyilik ve kötülük kategorisinde bir değerler sistemi, yüzyıllarca korunan/ muhafaza edilen yasaklar, nasihatler, uyarılar ve öneriler, gelecek nesillere toplumsal düzeni bozmamak için nasıl yaşanacağını göstermişlerdir.

Ataların yaşadığı dünyanın genel ve değişmez gerçekleri, tarih boyunca süren gelişmesi atasözleri sayesinde bugüne kadar ulaşıp inceleme konusu olabilir.

Ömer Asım Aksoy'a göre atasözünün yedi temel kavram özelliği vardır:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini bildiren atasözleri.
2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini belirten atasözleri.
3. Toplumsal olayların nasıl olageldikleri ve ders almamızı hatırlatan atasözleri.
4. Deneme ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri.
5. Birtakım gerçekler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri.
6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri.
7. Kimi inanışları bildiren atasözleri¹.

* Dr. Öğr. Üyesi, Varşova Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Türkoloji ve Orta Asya Halkları Bölümü, Varşova/POLONYA, kamila.stanek@op.pl

1 Ö. A. Aksoy, *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü I, II*, İnkılâp Kitapevi Yayın, İstanbul 1988, s. 17-19.

Bu çalışmada sosyal ve toplumsal olayları tanımlayan atasözleri dikkate alınacaktır. Bu çalışmanın amacı, Türk atasözlerinde hiyerarşi kavramının nasıl korunduğunu göstermektir. Bu amaçla, sosyal ilişkileri ve hiyerarşiyi tanımlayan atasözleri, Türk *TDK Sözlüğü* ve Aksoy'un sözlüğünden seçilmiştir. Bu atasözleri, Lehçede var olan hiyerarşi konusunu işleyen atasözleri ile yan yana getirildi². Yani Türk atasözlerine eşanlamlı Lehçe atasözleri seçilmiştir. Ayrıca, Polonya'da farklı feodal sistem olduğu için bazı atasözleri sadece Polonya'daki durumu göstermektedir.

Toplanan malzeme harmanlanması sonucunda 7 mesele ortaya çıktı. Her mesele ayrıntılı bir şekilde incelemektir. VII. bölümde esas olarak Polonya atasözleri yerleştirildi, ayrıca 'adaletsizlik' hakkında atasözleri, Türk atasözleri arasında da bulunmaktadır. Sonuçta aşağıdaki liste elde edildi:

I. Hiyerarşi - İktidar / Liderlik

1. Yöneten ve emir veren bir liderin gerekliliği
2. Liderin halkın geleceği ve kendi kararların sonuçlarını ve etkilerinin sorumluluğu
3. Hükümdar / liderlik eksikliği veya ikili hükümdarlık yalnızca kayıp getirebilir
4. Hükümdarın kararları sık sık halka (haksızca) acı çektirir
5. İnsanlar tarafından kurulan hukukun gücü ve İlahi yasa
6. Hükümette adalet olmasının ve zulmün önlenmesinin gerekliliği

II. Hiyerarşi - İnsan Yatkinlıkları

1. Öz-güç duygusu
2. Beceri eksikliğine rağmen yönetim
3. Hırs - iktidarda olma arzusu
4. İyi bir liderin özellikleri

III. Hiyerarşi - Otoritenin Çöküşü

1. Adaletsizlik ve zulüm
2. Yüksek pozisyonlarda bozulma
3. Hırslılığın çöküşe yol açması
4. İktidarda yumuşaklık ve sertlik

2 Atasözleri ortaya çıktığı zaman demokratik sistemi olmadığı için bütün toplanan atasözleri, her konuda geçerli olmayabilir.

IV. Hiyerarşi - Halkın Duyguları

1. Sadece yere değil, kişiye saygı göstermesi
2. Saygı gören ve daha güçlü olana boyun eğme, itaatli olma
3. Zulümden intikam alma isteği, arkadan konuşma, ikiyüzlülük
4. Üstünden cömert ve hoşgörülü olması beklentisi
5. Kıskançlık; haset ve zarar verme arzusu
6. Hükmedenler ile dikkatli olmak gerekliliği

V. Hiyerarşi - Sahiplik, Denetim Ve Yönetim

1. Üstünün / sahibin tarafından korunma ve denetim yapılmasına duyulan ihtiyaç ve gereksinim
2. Üstünün çalışması ve emek vermesi gerekliliği

VI. Hiyerarşi - Zenginlik

1. Zengin olmak - varlık ve dünyevi hayat
2. Bir lider olmak veya hükümet alanında olmak (özellikle maddi) menfaat getirir
3. Servet - sorumluluk ve endişe
4. Zenginlik - cezalardan kaçarak rahat yaşam sürebilme imkanı
5. Sürgünde rahat yaşam - kendi ülkesinde / kendi evinde yaşam
6. Sakinlik ve rahatlık hükmetmekten/ hâkimiyetten daha önemli
7. Özgürlük ve rahatlık

VII. Feodal Sistem

1. Feodal sistemde adaletsizlik
2. Feodal sistemde yükselme (terfi etme) ve zulüm algılanışı
3. Lehlerin kanunu - terfi sistemi ve arzular

Hiyerarşi kelimesinin sözlük tanımı çok kısa ve özdür, yani 'Aşama sırası'³.

3 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b0daad4cca4e8.76372813 [02.08.2017].

I. Hiyerarşi - İktidar/ Liderlik

1. Yöneten ve Emir Veren Bir Liderin Gerekliliği

Bin işçi, bir başçı - Her işe, baş olacak bir kimse gerekir.

Okreť bez sternika - bogactwo bez mądrości⁴. - Kaptansız gemi - akılsız zenginlik⁵.

Her grupta veya toplulukta, grubu yönlendiren bir lider her zaman seçilir. O ise bu grubun temsilcisi olup bu grubun gücü olur. Türk atasözü direkt / mecazsız bir işi yapmak için çalışanlara rehberlik, yönetmenlik edecek bir kişinin gerektiğini gösterir. Lehçede tekne ve dümenci kelimeleri devlet ve önder sembolüdür. Yönetimin yokluğu veya yetersizliği sadece zarara yol açabilir. Kaptansız tekne suyun isteğine göre hareket edip bataabilir.

2. Liderin Halkın Geleceği ve Kendi Kararların Sonuçlarını ve Etkilerinin Sorumluluğu

Ayağı yürüten baştır. - Halkın düzen içinde çalışmasını baştakiler sağlar.

Baş nereye giderse ayak da oraya gider. - Küçükler büyüklerin izinde gider, her işte onları örnek tutarlar.

Przykład z góry idzie. - Örnek üstten gelir.

Wół tam idzie, gdzie go koń ciągnie. - Öküz, at çektiği yöne gider.

Przykład dobry siał złych naprawi. - İyi örnek çok kötüyübile düzeltir.

Przykład zły najłepszego zepsuje. - Kötü örnek en iyisini bozar.

At binicisine (sahibine) göre kişner (eşinir). - İnsanlar başlarında bulunan kişinin etkisi altında kalarak onun tutumuna göre davranırlar.

Jak dasz koniom jeść, tak cię będq wieźć. - Ataları nasıl beslersen, seni öyle taşıır.

Jaki mistrz takim i uczeń się staje. - Usta nasılsa öğrenci de öyledir.

Jaki hetman taki żołnierz. - Komutan nasılsa asker de öyledir.

Jaki pasterz, taka i owczarnia. - Çoban nasılsa sürü de öyledir.

Jaki przełożony, taki podwładny. - Üstü nasılsa halk da öyledir.

Jacy panowie, tacy poddani. - Beyler nasılsa, halk da öyledir.

Jaki pan, taki plon. - Bey nasılsa hasat öyledir.

4 Türk atasözlerine en yakın anlamı taşıyan atasözlerini bulmak için aşağıdaki sözlüklerden faydalanmıştır: J. Berner, *Mądrej głowie dość...przystowie*, Łomża 1992; Masłowsky Danuta i Włodzimierz, *Księga Przystaw Polskich*, Kęty 2000; Masłowsky Danuta i Włodzimierz, *Przystawia polskie*, Katowice 2003; Swirko Stanisław, *Na wszystko jest przystowie*, Poznań 1975.

5 Lehçe atasözleri Türkçeye harfi harfine çevrildi.

Yukarıdaki grupta açıklanan atasözünde her toplumun bir lidere ihtiyacı olduğu görüşü vardır. Diğer tarafta konusu olan toplumun üyelerinin geleceği bu liderin kararına ve emirlerine bağlıdır. Ondan akıl, beceri ve örnek olması beklenir.

Türk atasözleri, sosyal düzeni insan bedeni ile karşılaştırır. Üstteki bacakların takip etmesi gereken baş olarak adlandırılır.

Lehçe atasözleri direk bir mesaj kapsar. Diğerlerine, iyi davranış ve tavır örneği üstten gelir, yani en yüksek pozisyonda olan kişilerden. Bu örnek iyi ya da kötü olabilir ama devletin ve herkesin geleceği ona göre olur. Bu yüzden iktidarda olmak büyük bir sorumluluktur.

Başka bir atasözü, elbette insanın bakış açısından, hayvanlar arasındaki hiyerarşiyi gösterir. Yani at, öküzden daha büyük önem taşımakta, daha da değerlidir. Bu yüzden o, atın gösterdiği yere gitmeli. Lehçe, devletin ve halkın durumu hükümdara bağlı olduğunu gösteren mecazlı mecazsız çeşitli atasözleri sunmaktadır. Bir tanesinde, Türkçede olduğu gibi at ve binici kelimelerini kullanılır, çünkü at binicisine göre davranır. Araştırılan iki dilde kültürde ve hiyerarşi algılanışında aynı kıyaslamalar bulunmaktadır. At, devletin önderi gibidir, öküz, önderi dinlemesi gereken, onu takip eden halktır.

3. Hükümdar/ Liderlik Eksikliği veya İkili Hükümdarlık Yalnızca Kayıp Getirebilir

Baskızsız yongayn yel alır; sahihsız tarlayn sel alır. - Kontrol altında bulundurulmayan veya gereği gibi korunmayan gençler kötü yollara sürüklenebilirler.

Żle tam bywa, gdzie głowy nie masz. - Baş olmayan yerde kötü olur.

Gdy kota nie ma tam myszy harcują. - Kedi olmayan yerde fareler dans eder.

W tym się polu dobrze rodzi, po którym gospodarz chodzi. - Ağanın gezdiği tarla bereketlidir.

Gdy gospodarz w pole nie chodzi, nic mu się nie urodzi. - Ağa tarlaya bakmazsa, tarla verimsiz olur.

Sahıhsız eve it buyruk. - Kimsenin ilgilenmediği, benimsemediği sahip çıkmadığı işler üzerinde değersiz kişiler egemenlik kurarlar

Już tam bywa wielka nędza, gdzie kucharka rzqdzi ksiğdza. - Aşçı kadının papaza emir verdiği yerde büyük fakirlik olur.

Gdzie głowa chodzi za nogami, rzqd zły być musi. - Başın ayakların peşinde gittiği yerin hükmü kötü olur.

Başını acemi berbere teslim eden cebinden pamuğu eksik etmez (etmesin). - İşbaşına tecrübesiz yönetici getirenler, onun yaratacağı sıkıntı ve zararları çekmeye hazır olmalıdır.

Kto zdaje się na taszkę batwanów, utończ musi. - Kim aptalların merhametine güvenirse boğulur.

Nie każdej ręce powierzaj lejce. - Her ele dizginleri verme.

Szkoda tym steru zawierzać, którzy nie pływali. - Önceden yüzmeyenlere dümen vermek yazık olur.

İki arslan bir posta sığmaz. - Bir ülkede iki baş egemen olamaz.

Dwa koguty na jednych nie zgodzą się śmieciach. - İki horoz bir çöplükte anlaşamaz.

Dwóch orłów razem się nie gnieździ. - İki kartal beraber yuvalanmaz.

Gdzie wielu dowódców, tam bitwa przegrana. - Çok komutanın olduğu yerde savaşın sonu mağluptur.

Panowanie towarzystwa nie lubi. - Hükmetme, arkadaşlığı sevmez.

Dwóch panów - koń zawsze chudy. - İki Bey olunca at her zaman siska.

Gdzie wiele panów, tam rządów mało. - Beylerin çok olduğu yerde, hüküm az olur.

Panów mnóstwo czyni ubóstwo. - Beylerin çokluğu, yokluk yapar.

Gdzie wielu rządzi, tam się często błądzi. - Çok kişinin emrettiği yerde sık sık hata yapılır.

Birinci grupta bir liderin gerekliliği gösterildi. Bu grupta toplanan atasözleri, liderden yoksun bırakılan toplum, gözetim ve denetim altında olmayan verimsiz bir tarla ile karşılaştırılır. Önder, yönetici, komutan sadece mülkünü korumak ve savunmak değil, aynı zamanda uygunsuz, sorumsuz veya istenildiği nitelikler olmayan biri bu kontrolü yapmasın diye ona bakmalıdır, çünkü atasözünün gösterdiği gibi sahipsiz ev köpek tarafından yönetilir. Bu atasözünün anlamı eşdeğeri olan gösteriyor ki az eğitilmiş bir kişi, bilgi ve itibar sahibi birinin üstü olabilir. Sonraki atasözünde yine baş ve ayak kavramıyla karşılaşıyoruz. Baş ayaklar tarafından yönlendirilir.

Kendisini buna hak etmeyen bir kişiye emanet etmesi sadece belaya yol açar. Gerekli hazırlık ve gerekli tecrübeye sahip olmayan kişilere hiç yetki verilmemelidir.

İki ya da daha fazla kişinin iktidara geçmeye çalıştığı durumda mutlaka bir tartışmanın, savaşın veya çatışmanın ya da uyuşmazlığın olması beklenir. Her iki dilde de hayvan dünyasına bir referans buluyoruz. Türkçe atasözlerinde iki aslan, Lehçedeki ise iki kartal, iki horoz beraber geçinemezler.

4. Hükümdarın Kararları Sık Sık Halka (Haksızca) Acı Çektirir

Beyler buyruğu yoksula kan ağılatır. - Yöneticiler, uygulanması güç buyruklar vererek halkı sıkıntıya sokarlar.

Atlar tepişir, arada eşekler ezilir. - Büyüklerin çatışmasından küçükler zarar görür.

Czego panowie nawarzą, tym się poddani poparzą. - Beylerin pişirdikleri, halkı yakar.

Gdy króla skóra świerzbi, to poddani się drapią. - Kral kaşınırsa, halk kaşır.

Królowie broją, a poddani pokutują. - Krallar yaramazlık yapar, halk sürünür/ çöker.

Gdzie się panowie kłóca, tam się chłopi młóca. - Beylerin kavga ettiği yerde halk savaşır.

Kiedy panowie za teb chodzą, tedy u poddanych wotasy trzeszczą. - Beylerin çatıştığı yerde, halkın saçları dökülür. (Onlar da savaşır)

Gdy król rozgniewa się na króla, to na biedaku drzy zgrzebna koszula. - Bir kral öbürüne kızarsa, farkirlerin üzerindeki gömlek titrer.

Czego królowie nabroją, to się wali na ludzi. - Kralların yaramazlığı halka düşer.

Lider ülkesinden sorumlu olmayıp halkı aşırı vergilerle yormayıp harap etmemelidir. Kararlarının ve emirlerinin sadece özel bir mesele olmadığını bilmelidir. Savaşlar, ateşkesler, barışlar tarihi doğal olaylardır. Ancak, her savaş, güç üzerinde anlaşmazlık kısa uzun zaman içerisinde halkın ıstırabına yol açar. Savaşan, yaralanan ve öldürülen sıradan askerler. Türk atasözü bu durumu tam anlamıyla gösterir. Ama unutmamalı ki savaştan sonra yeni kurulan düzen halka hem iyilik hem de kötülük getirebilir. O da yeni liderin/ hükümdarın elindedir.

İkinci atasözü, tekme atan atların aralarında eşek olduklarını bile fark etmediklerini gösteriyor. Büyüklerin savaşlarında her zaman gücü az olan acı çeker. Lehçe atasözleri ise, yöneticilerin her eylemiyle sıradan insanları (genellikle olumsuz şekilde) etkilediğini gösterir.

5. İnsanlar Tarafından Kurulan Hukukun Gücü ve İlahi Yasa

Beymiyaman, elmiyama. - Baştaki ne kadar güçlü görünürse görünsün, asıl güç halktır. *Beyde bulunmayan elde neler var.* - Beylerde olmayan öyle şeyler vardır ki halkta bulunur.

Pan tak jeść musi, jak kucharz gotuje. - Kral, aşçının pişirdiğine göre yemek zorundadır.

Głos ludu - głos Boga. - Halk sesi - Tanrı sesi.

Panowie dawno by pozdychali, by im chłoptkowie nie dawali. - Köylüler vermeseydi beyler geberirdi.

Król króluje, a jednak sam wszystkim nie rządzi. - Kral hükmeder, ama tek başına değil.
Ani bey olan kovana uşer. - Halk, kendisine önderlik edecek kişinin çevresinde toplanır.
Przed dobrym owsem to i pszenica czota uchyl. - İyi yulafın önünde buğday bile boynunu eğer.

Tego najwiękzym można nazwać panem, kto jest od wszystkich czczonym i kochanym. - Adlandırılabilen en büyük bey, herkesçe saygı gören ve sevilen biridir.

Kogo kochamy, chętnie go słuchamy. - Sevdiklerimizi memnuniyetle dinleriz.

Kto pana kocha, ten i psa jego głaszcze. - Beyi seven, onun köpeğini okşar.

Trzeba umieć być panem. - Bey olmayı bil.

Król z narodem, naród z królem. - Kral halkla olsa, halk kralla olur.

Yöneticiler kararlarında tamamen özgür değiller. Kurulan kanun ve halkın iradesi, yaptıklarını sınırlar. Sıradan insanların işi, öndere, beye olan saygıları ülkenin egemenliğini korumasını sağlıyor. Hükümdar ayrıca ulusun iradesini de hesaba katmalıdır, çünkü halk tarafından sevilen yöneticiye saygı duyar. Aynı durumu Lehçe atasözleri de vurgulamaktadır. Herkes tarafından sevilen kişi gerçek beydir. Eğer yönetici halkın ihtiyaçlarına dikkat ederse, halk her zaman onun yaptıklarını destekleyecektir.

6. Hükümette Adalet Olmasının ve Zulmün Önlenmesinin Gerekliği

Baş başa bağı, baş da şeriatu (yasaya, padişaha). - Biz yöneticinin buyruğu altındayız ama yönetici de toplum için konulmuş olan kanunlar ne diyorsa onu uygular, onun dışına çıkamaz.

Słuszności państwa stoja, nieprawości giną. - Doğruluktan devletler yaşar, adaletsizlikten ölür.

Wolność bez prawa - szalonych zabawa. - Kanunsuz özgürlük - delilerin oyunudur.

İsteddiği gibi yaşam değil, adil yönetişim ve yasalara uyma durumu, refah artışına katkıda bulunur. Baskı ve kanunsuzluk devletin çökmesine yol açabilir.

II. Hiyerarşi - İnsan Yatkınılıkları

1. Öz Güç Duygusu

Cami ne kadar büyük olsa imam gene bildiğini okur. - Bir yetkili kimse, çevresindekilerin düşüncesi ne olursa olsun kendi istediğini yapmaya çalışır.

Devletli ile deli bildiğini işler. - Yüksek rütbeliler, deliler, kimsenin sözünü dinlemez, akıllarına geleni yaparlar.

Tam prawo, gdzie siła. - Nerede güç, kanun da orada.

Siła przed prawem chodzi. - Güç yasanın önünden gider.

Gdzie przemoc mówi, tam prawo milczy. - Gücün konuştuğu yerde yasa susar.

Przy kim moc, przy tym prawo. - Kimde güç onda yasa (kanun).

Kto rzadzi, ten sądzi. - Hükmeden karar verir.

Lider, her istediği şeyi yapmamalı, ancak ulusun iradesini göz önünde bulundurmalıdır. Yukarıdaki atasözlerine göre ne yazık ki, güç ve pozisyon / mevki, yasa kanunu fark edilemez kılıyor. Karar, otoriteye sahip olan, yetkili kişi tarafından verilir. Eğer bir devlet deli tarafından yönetiliyorsa, o zaman kanuna saygı göstermekten değil, sadece baskıdan ve zorla yönetmekten bahsedilebilir.

2. Beceri Eksikliğine Rağmen Yönetişim

Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aşı girince yağ oldum sanır. - Görmemiş kişi, rastlantı sonucu layık olmadığı bir duruma kavuşursa bu durum kendisinin hakkıymış gibi aptalca böbürlenir.

Głupi jest ten, kto wysoko siedzi, a głowy po temu nie ma. - Yüksek yerde oturan ama buna kafası (aklı) olmayan gerçekten aptaldır.

Króla nie korona ani suknia zdobi. - Kralı ne taç ne kıyafet süsler.

Nie miejsce człowieka, ale człowiek miejsce zdobi. - Yer insanı değil insan yeri süsler.

Małpa zawsze będzie małpa, choćby i w jedwabiu. - Maymun ipekte bile her zaman maymundur.

Smaruj chłopa miodem, zawsze go czuć smrodem. - Köylüye bal sür, yine kokar.

Boş başağın başı dik olur. - Bilgisiz olan üstün görünmek için kasılır.

Każdy zawsze i wszędzie myśli, że jest w wyższym rzędzie. - Herkes her zaman ve her yerde daha yüksek yerde olduğunu sanır.

Chłop chce szlachcicem, szlachcic chce być królem. - Köylü asilzade, asilzade de kral olmak ister.

Eşek kocamakla tavla başı olmaz. - Anlayışsız kişi ne kadar yaşlanırsa yaşlansın baş olacak bir olgunluğa ulaşamaz.

Ż błazna trudno zrobić pana, a z głupiego kasztelana. - Şaklabandan Bey, aptaldan ağa yapmak zordur.

Ż błota nie zrobisz złota. - Çamurdan altını yapamazsın.

Żosta koń nie będzie. - Eşekten at olmaz.

Külhancının beyliği hamamcılık demişler. - Bayağı bir işle uğraşan kimse, yükselse bile ancak yaptığı işle anılır.

Kto się wróblem urodził, kanarkiem nie zdechnie. - Serçe olarak doğan kanarya olarak ölmez.

Jakich będq przymiotów królowie, tak ich lud zowie. - Kralların özelliklerine göre halk onlara seslenir.

Doğru bir kişi tarafından yönetilmesi yukarıdaki grupta incelenmiştir, ama başka bir bakış açısından. Bu grupta toplanan atasözlerinde, yanlış fakat kendisini en uygun kişi olarak düşünen liderin seçilmediği durum söz konusudur. Maalesef, iktidarı yerine getirme eğilimi olmayan biriyle sadece alay edilir. Böyle biri ne giyinirse hangi ortamda olursa olsun pek önem taşımaz. Herkesçe sadece yetersiz, uygunsuz, doğru mevkide olmayan biri olarak algılanır. Asla destek almayan ve saygı görmeyen gülünç duruma düşen yönetici olur.

Lehçe atasözlerinde böyle birini maymun veya bal ile bulaşmış olsa da hâlâl kokan köylüye benzetmesi söz konusudur. Değersiz bir şeyden altın yapılamaz eşek de at olamaz.

Bazı kişilerin kendilerini yüceltme eğiliminde buldukları, üstte olmak için eğilimleri olmadığı gerçeğini değiştirmez. İnsanın doğuştan gelen özellikleri değişmezdir.

Biri ne kadar uğraşırsa uğraşsın, kendi çevresinde her zaman önceki yaptıklarıyla, gerçek tutumuyla ve karakteriyle hatırlanacak. Mevki değişimi diğer insanların hafızalarını değiştiremez.

3. Hırs - İktidarda Olma Arzusu

Bir günlük beylik beyliktir. - Hoşa giden bir durum, kısa da sürse çekici ve güzeldir.

Baş ol da eşek başı (soğan başı) ol. - En önemsiz işlerde bile baş olmak, buyruk altında bulunmaktan iyidir.

Baş ol da istersen soğan başı ol. - Küçük bir işte de olsa başta olmak önemlidir.

Lepiej być pierwszym w mieście jak ostatnim w Rzymie. - Roma'da son olmaktansa, ilçede ilk olmak yeğdir.

Lepiej być pierwszym chłopem niż ostatnim panem. - Son Bey olmaksızın ilk köylü olmak yeğdir.

İnsanın hırsı, herhangi bir yetki, mevki, iktidarı kazanma arzusu, onu en küçük bir mevkide bile memnun edebilir. Hem Türkçe hem Lehçe aynı tutumdan bahsedildiği için böyle davranış ve hırsın her insanın içinde olduğunu, kendi değerini gösterme arzusu, kendini üst, önemli biri olarak görmek isteği çok güçlü bir arzudur. Her iki dilde de böyle davranış ya da karakterin kötü olmadığı algılanışı vardır. Yani Lehçe atasözleri söz konusu olduğunda, “ilk olmak” gibi benzer bir algı vardır. Bir günlük saltanat ya da en küçük ofiste yetkili olmak övgüye değerlidir. Yapabildiğini yapma, bir şey yapabilmiş gibi olmaktan daha iyidir. İyi bir köylü olmak, son (kötü, fakirleşmiş) Bey olmaktan daha iyidir.

4. İyi Bir Liderin Özellikleri

Ağalık (beylik) vermekle, yiğitlik vurmakla. - Sözü geçer bir adam olmak istersen herkese yardımda bulunacaksın, yiğit adam olmak için de savaşta da barışta da vurucu, kırıcı olacaksın.

Szlachectwo zobowiązuje. - Asilzadelik sorumluluk verir.

Pan z pana daje, a nowy taje. - Soydan soya Bey olan verir, yeni olan azarlar.

Ten pan, co jeś daje. - Yemek veren gerçek Beydir.

Datek pana dobrego czyni sługę pilnego. - İyi beyin sadakası, hizmetçiyi titiz yapar.

Kto szczodrzejzy, wygrywa. - Kim daha cömert olursa kazanır.

Ağanın gözü, yiğidin sözü. - Çalışanlarını gereği gibi yöneten ve çalıştıran kişi iyi bir yöneticidir, sözünün eri olan kimse de yiğittir.

Honor pański z daleka słyhać. - Beyin onuru uzaktan duyulur.

Szlachectwo zobowiązuje. - Asilzadelik sorumluluk verir.

Dobra krew nie umie ktamać. - İyi kan yalan söylemeyi bilmez.

Gdzie owce gina, tam powinien i pasterz. - Koyunların öldüğü yerde çoban da ölmeli.

Ağacın meyvesi olunca, başını aşağı salar. - Yararlı eserler veren, bilgi ve erdemle donanmış kimse alçak gönüllü olur.

Im jesteś mocniejszy, tym bądź skromniejszy. - Ne kadar güçlüysen, o kadar alçakgönüllü ol.

Król dla królestwa, a nie królestwo dla króla jest. - Kral krallık içindir, krallık kral için değildir.

İyi bir liderin nitelikleri üç Türk atasözün ve 12 Lehçe atasözünün konusudur. Bu kıyaslamadan ortaya çıkan en önemli özellikler cömertlik, yardımseverlik, fedakârlık, insanlara doğru yaklaşım ve mütevazî olmasıdır. Lehçe atasözleri yalnızca cömertliği değil, aynı zamanda soyluluk, ailesini ve devletin korunmasına olan bağlılığını da vurgulamaktadır. Halk öldüğünde onları koruyan lideri de ölmelidir. Koyun öldüğünde onları koruyan çoban de ölmelidir. Tabii ki onları korumak için. Lehçe atasözleri (aynı anlamı içeren Türk olanı bulunamamış) liderin ülke için olduğunu, ülkenin lider için olmadığını düşüncesini kapsar. Liderin (kral, padişah, yönetici, yüksek mevkide olanın) ülkenin iyiliği uğrunda harekete geçmesi hem de asla ülkesini, halkını istismar etmemesi gerekir.

III. Hiyerarşi - Otoritenin Çöküşü

1. Adaletsizlik ve Zulüm

Mazlumun ahı, indirir şahu. - Devleti yönetenlerin halkı ezmeye ne hakkı ne de yetkisi vardır, bu gibi aymazlar toplumsal patlamalara yol açarlar, sonuçta kendileri de yok olur giderler.

Jak się góra trzęsie na dole, u szczytu się rozpada. - Dağın eteği titrerse zirvesi çöker.

Gdzie gwałt panuje, tam rząd ustępuje. - Zulmün hüküm sürdüğü yerde hükümet gider.

Żwyciężwszy mocnego, poległ od słabego. - Güçlü olanı kazanıp, zayıflardan düştü.

Im kto na wyższym miejscu siedzi, tym bliższy upadku bywa. - Daha yüksek yerde oturan kişi, düşmeye daha yakın olur.

Ters Anlamı İçeren Atasözleri

Kogo się boją, tego nienawidzą. - Kimden korkulur ondan nefret edilir.

Miłość z bojaźnią nie stoi, nie miłuje, kto się boi. - Sevgi korku ile yürümez, korkan sevmez.

Kogo się wszyscy boją, ten się nikogo obawiać nie powinien. - Birinden herkes korkarsa, o, kimseden korkmamalıdır.

Jeden kot stada myszy się nie boi. - Bir kedi fare sürüsünden korkmaz.

Niech siğ dobrze zbroi, kogo siğ lud boi. - Halkın korktuğu biri silahlansın.

Mazlumun ahı yerde kalmaz. - Ezilen bir kimsenin, kendisine acımasız davranana karşı inlemekten başka bir şey elinden gelmez, eğer, yukarda Tanrı varsa, onun beddualarını duyar, o acımasız kişi devletin başı bile olsa cezalandırır, belasını verir.

Pan Bóg nierychliwy, ale sprawiedliwy. - Tanrı, yavaş ama adil.

Choć się kara wlecze, zbrodnia przed nią nie uciecze. - Cezanın ertelenmesine rağmen, suç ondan kaçmaz.

Niesprawiedliwych krótka radość. - Adaletsizin sevinci kısadır.

Alma mazlumun ahını çıkar, aheste aheste. - Kimseye eziyet edip ahını alma, sonra yaptığın kötülüklerin cezasını ömür boyu çekersin.

Kto, co innym czynił, niech się spodziewa. - Başka birine yaptıklarını bekle, sana döner.

Üstte olma pozisyon farklı sebeplerden dolayı kaybedilebilir. Atasözlerinde ilk olarak zorbalık ortaya çıkar. Kimsenin halkına zulüm yapma hakkı yok. Yukarıda herkes için aynı yasanın uygulamasını anlatan atasözü de gösterildi. Hükümdar kendi halkına güç kullanırsa devletin çöküşüne yol açar. Türk atasözü bu olayı direk bir şekilde anlatıyor, Lehçede birkaç kıyaslama bulunur. En iyisi üsttekini, eteği titrediği zaman zirvesi çöken dağa benzetmesidir.

Ayrıca Lehçede zıt anlam taşıyan atasözleri de mevcuttur. Hükümdar genelde o kadar güçlü ki hiçbir şey hiç kimse onu dokunmaz bile. Yönetmede olan için kendi halkının durumu ve duyguları önemli değilse, halkı ondan nefret eder, yine de onu tehdit etmez ve bir şey yapamaz.

Ama atasözlerine göre halk güçsüz olabilir, çünkü herkesten daha büyük bir güç var, o da Tanrı'nın gücüdür. Tanrı, adil olmayanları cezalandırır ki zulmedenlerin zararı ve acıları yerde kalmaz.

2. Yüksek Pozisyonlarda Bozulma

Balık baştan kokar. - Bir işte aksaklık başta olanlardan kaynaklanır.

Od głowy ryba cuchnie. - Balık baştan kokar.

Her kurumun, örgütün çöküşü üstten gelir. (Bkz. Liderin sorumlulukları) Bu yüzden bir devletin ölümünün, çöküşünün sebebi, liderlerinde aranmalıdır. Bu konuda iki dilde aynı atasözü kullanılır - balık baştan kokar.

3. Hırslılığın Çöküşe Yol Açması

Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar. - Toplum alçakgönüllü kişiler yüceltir, saygı gösterir; büyüklük taslayanları, herkese tepeden bakanları, kendini beğenmişleri kimse sevmez.

Devletin çöküşüne yol açan ikinci sebep aşırı hırstır. Herkes kendi yerini bilmelidir. Aşırı istek ve hırs insanı sadece gülünç durumda bırakmaz aynı zamanda halkın

düşünceleri ve duygularını da değiştirir. Sevilen ve saygı gören insan kendini fazla yüceltirse, bir daha ne sevgi ne de saygı görür. Bu konuda Lehçede daha çok atasözleri bulunmakta, ama Türkçede olduğu gibi kendini yüceltme yükseğe girmesi ve yüksekte uçmak mecazlarıyla, çöküşü ise alçak yere düşmek mecaziyla anlatılmaktadır.

4. İktidarda Yumuşaklık ve Sertlik

Merhametten maraz doğar. – Merhametli olmak güzel bir erdemdir. Güç durumdaki insanlara yardım etmemiz gerekir. Zor durumda kalan bir kimseye acıyıp iyilik eden bir kimseye yardım edilen kişi tarafından bazen zarar verebilir. Merhametimiz yüzünden başımız derde girebilir. Ancak ceza verilmesi gerekenleri cezalandırmak gerekir, yoksa daha kötü işler yaparak ve çevreye zarar verirler. Kişi kendisine yardım eden insanlara karşı daima teşekkür etmeli, saygı duymalıdır. İyiliğe kötülüğe karşılık vermek insanlığa yakışmaz ve çok alçakça bir davranış olur.

Jednego to wspomóżesz datkiem, zaś drugiego zepsujesz. - Birine bağışla yardımcı olacaksın, diğerini mahvedeceksin.

Kto nieprzyjacielowi folguje, ten sobie śmierć gotuje. - Düşmana hoşgörülü olan kendisi için ölüm hazırlıyor.

Co pomaga to i zaszkodzić może. - Yararlı olan zararlı da olabilir.

Kto usługę rozkosznie chowa, dozna prędko przeciw sobie wierzgającym. - Kim hizmetçisini rahat yetiştirirse, kısa zamanda onun tekme atacağını görür.

Łagodnością więcej sprawisz niż surowością. - Yumuşaklıkla sertlikten daha çok kazanırsın.

Sędzia, który puszcza winnego, winien grzechu jego. - Suçluyu serbest bırakan yargıç, suçlunun günahını üstlenir.

Sąd taskawy lepszy niż krwawy. - Merhametli mahkeme kanlı olandan daha iyi.

Kara na jednego strach na wszystkich. - Birine ceza, korku herkese.

Sprawiedliwość surowa - krzywdą gotowa. - Sert adaletin zararı hazırdır.

Devletin, otoritenin çöküşünü sağlayan son sebep müsamaha göstermektir. Önceki atasözlerinde baskı, adaletsizliği, taraflı bir şekilde yasayı kullanması olumsuz değerlendirilmesi bulunmaktadır. Bu gruptaki atasözleri, hoşgörülülük, cezasızlık olmayınca durum kötüleşebilir düşüncesini vurgular. Aynı konuyu işleyen Lehçe atasözleri aynı bakış açısını gösterir. İşlendiği suçlara uygun cezaları bulması ve yapılan kötülüklerin cezalandırılması gerekir.

Adalet yerine getirildiğinde müsamahakârlık gösterme eğilimi hem yargıca hem topluma zarar verebilir. Suç cezasız kalmamalı, ama ceza suça orantılı olmalıdır. Lehçe atasözlerinde uyumlu, toleranslı yargıcı olumsuz şekilde değerlendiren birkaç örnek mevcuttur. Böyle bir yargıç cezalandırması gereken suçu kendi işlemiş gibidir. Ceza aynı zamanda diğerleri için aynı hatayı, kötüyü yapmasını diye uyarı olur.

İki atasözünde hoşgörülül olmayı da tavsiye eder. Lehler kendilerinden seçilmiş yargıçların yanında genelde Polonya'yı işgal eden ülkesinden gelen yargıçlar tarafından mahkûm edilmiş. Ayrıca çoğu zaman istilacıya karşı çıktığı için cezalandırıldı. İlçelerde, kasabalardaki daireler ise köylünün hakkını hor gören kişiler de bulundu. Avusturya, Prusya ve Rusya, Polonya'nın topraklarını aralarında paylaştığı için Polonya'nın her bölgesinde köylülerin durumu farklıydı⁶.

Zengin olmak isteyen yargıçlar çoğu zaman da daha zengin beylerin tarafını tuttular. 'Küçük' suç işleyenler (birinin tarlasına girmesi, beyin ormanından odun alması, gölünde balık tutması onun otluğunda inek gütmesi gibi) nadiren davalarını kazanabildi, aslında hiç de dava yoktu çünkü bey köylüyü istediği şekilde idam cezasıyla bile cezalandırabilirdi. Zamanla en çok kamçılama cezası uygulandı⁷. XIX yüzyılda ise paralı veya birkaç günlük bedava çalışması gibi ceza yemeliydi.

IV. Hiyerarşi - Halkın Duyguları

1. Sadece Yere Değil, Kişiye Saygı Göstermesi

Ağroturkibey (ağa, molla) desinler. - Ağırbaşlı ol ki büyüğümüz diye sana saygı göstereyinler.
Kto umie rozkazywać, tego zawdy słuchaj. - Emir vermeyi bilen her zaman dinlenir.

Kto chce rozkazywać, musi się najpierw nauczyć słuchać. - Kim emir vermek istiyorsa, ilk önce dinlenmeyi öğrenmelidir.

6 Polonya'daki köylü serfliği sistemi Polonya'yı işgal eden ülkelere bağlıydı. Bu yüzden farklı bölgelerde köylülerin hakları aynı zamanda ortaya çıkmadı. Polonya'daki toprak ve köylü serfliği sisteminde yapılan değişiklikleri aşağıdaki tarihlerde gerçekleştirildi: Prusya bölümünde yaklaşık 1808-1872 arasında; Poznań Büyük Dukalığında 1823'te; Avusturya bölümünde 1848'de; Rus bölümünde 1861 yılında; Kongre Krallığında 1864 yılında.
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/uwlaszczenie-chlopow-w-Polsce;3992010.html> [21.05.2018];

7 Piotr Kimla, "Przywary niewolników pańszczyźnianych w XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej w relacji Huberta Vautrina", [Vices of serfs in 18th-century Poland in Hubert Vautrin's relation], *ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKALUBLIN-POLONIA*, 2011, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PPlxbSQAomQJ:annales.umcs.lublin.pl/tt_p.php%3Frok%3D2011%26tom%3D58%26sectio%3DG%26numer_artykulu%3D05%26zeszyt%3D1+%&cd=9&hl=tr&ct=clnk&gl=pl [29.05.2018]

Jak w głowie, tak na głowie. - Başın içinde ne varsa başın üstünde o var. (Şapka türü)

Bądź poszanowania godny, a bédziesz szanowany. - Saygılı olursan saygı görürsün.

Halkın hem hükümete katılması hem adil bir şekilde işlerine bakması, ayrıca hükümetini değiştirme hakkı vardır. Halkın duygularını kazanmak için akıllı ve saygılı olması gerekir. Halkın sempati kazanmak için ne yer ne mevki lazımdır. Yeter ki biri iyi ciddi ve saygıya değer olsun. Lehçe atasözü direk halkın önem verdiği tutumları gösterir, o da: emir verme yeteneği, akıllılık ve saygı değer olmasıdır. Aslında bütün bu özellikler Türkçede öz ve kısa 'ağır otur' ifadesiyle ortaya konmaktadır.

2. Saygı Görene ve Daha Güçlü Olana Boyun Eğme, İtaatli Olma

Körler memleketinde şaşlar padişah olur. - Hepsi bilgisiz olan bir çevrede azıcık bilgisi bulunan başa geçer.

Pośród ślepych jednooki królem. - Körlerin arasında tek gözlü, kral olur.

Büyük balık küçük balığı yutar. - Güçlüler, güçsüzleri ezer.

Wielkie ryby małe żrą. - Büyük balıklar küçük balıkları yer.

Żora dağlar dayanmaz. - Zor kullanan kişilere çok güçlü sanılan kimseler bile boyun eğer.

Żora, beylerin borcu var. - Zor kullanan kişilerin istediğini en güçlü kimseler bile verirler.

Hırsıza beyler de borçlu. - Zor kullanan kişilerin istediğini en güçlü kimseler bile verirler.
Başın başı var, başın da başı var. - Toplum içinde hiç kimse başına buyruk değildir, başta bulunan her kişinin üstünde daha büyük bir baş vardır.

Klin mały wielkiemu ustępuje. - Küçük ama büyük olana yer verir.

Isramadığın (bükemediğin) eli öp başına ko. - Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini korusun.

Na słabego się porzywamy, przed wielkim uciekamy. - Zayıf/ güçsüz olana karşı çıkalım, büyük olandan kaçalım.

Gökten ne yağdı dayer kabul etmedi. - Büyüklerden gelen şeyleri küçükler geri çeviremezler.
Pan każe sługa musi. - Beyin emrettiğini hizmetçisi yapmalıdır.

İtaatli olma tavrı farklı sebeplerden ortaya çıkar. Yukarıda bahsedilen, halkın isteğiyle egemenliğini süren hükümdara gösterilen saygı, sebeplerden biridir. Çünkü

halk her zaman, objektif olarak en iyi olmayan, en üst seviyesini göstermeyen ama olduğu şartlarda belirli bir toplulukta yine de iyi nitelikleri olanı seçer.

Yukarıda açıklanan atasözlerinde herhangi bir mevki hiçbir mevkide olmamaktan daha iyidir. Yüksek ortamda bayağı biri olmaksansa, basit bir ortamda yetkili olmak daha iyidir. (Bkz. *Roma'da son...*)

İki dildeki atasözlerinin çoğu, insanın yenedemediği birine itaatli olduğunu gösterir. Doğada olduğu gibi güçlü olan zayıf olanı yener, insanlar arasında da aynı durum ile karşılaşmaktadır. Kim güçlüyse diğerlerinin üstü olur. Herkes hayatını kaybetmemek için teslim olup itaatli olmalıdır. Halk ise hükümdarın verdiği emirleri ve kararları gereken özenle yerine getirmelidir.

3. Zulümden İntikam Alma İsteği, Sırtından Konuşma, İkiyüzlülük

Bey ardından çomak çalan çok olur. - Güçlü bir kişi ile yüz yüze bulduklarında ağzılarını açamayanlar, o gittikten sonra aleyhinde atıp tutarlar.

Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. - Kendisinden çekinilen kimsenin yüzüne karşı kimse bir şey söylemez ama arkasından herkes düşmanlık gösterilerinde bulunur.

Żle gdy w oczy mu się rzekomo ktaniają, a z tyłu za nim plużą. - Karşısında boynunu eğer, arkasından tükürür.

Chłop pana prosi, a kamień za pazuchą nosi. - Köylü beyine yalvarır ama elbise altında bir taş taşır [vurmak için].

Postom z daleka taja, z bliska im się ktaniają. - Elçileri uzaktan azarlar, yakında boynunu eğer.

Adamın yere bakanından, suyun yavaş akanından kork / suyun duru akanından, insanın yere bakanından korkmalı / suyun sessizinden, insanın sözsüzünden korkmalı. - Duygu ve düşüncelerini açığa vurmeyen sessiz insan yavaş akan derin su gibi tehlikelidir.

Kto się nisko ktania, temu patrzaj w oczy. - Yere kadar eğilenin gözlerine bak.

Kto na pochlebstwie przestaje, łatwo oszukać się daje. - Kime pohpohlama yetiyorsa, kolayca aldatılır.

Kto pochlebiać umie, najlepší się ma. - Pohpohlamayı bilen en iyi durumdadır.

Przy dworze petno jest pochlebców. - Sarayın etrafında dalkavukluk çok olur.

Halkın bir şey yaptırma gücü, olmamasına geleceğini değiştirmemesine rağmen, onun acıları, şikayetleri hükümdarı bile etkiler. Ama belli bir zaman içerisinde

üstüne dürüstçe bir saygı göstermez, direkt bir şekilde söylemekten korkan halk, arkasından konuşur, şikayetleri de artar, ama böyle bir durum sadece iftiraya ve daha acı çekmesine yol açmaktadır.

Dalkavuklar, pohpohlamayı bilenle, kendi menfaatini düşünen her zaman iyi durumdadır, ancak dürüstlük ve ahlak yok olur. Atasözlerinde egemen için önemli bir uyarı mevcuttur. En hoş görüneni, en çok yaltakçısı olanı iyi gözlemlemek gerekir. Çünkü onun dürüst olmadığı bellidir. Maalesef sadece en çok parayı düşünen yaltakçı en yüksek yerin etrafında döner.

4. Kıskançlık; Haset ve Zarar Verme Arzusu

Al elma taş atan çok olur. – 1. Yüksek mevkili, yetenekli, başarılı kişiler kıskanılır ve olumsuz davranışlarla, kötülüklerle karşılaşabilirler. 2. İnsan değerli ve güzel şeyleri sever. Kendilerinin de olsun ister ve elde etmek için uğraşırlar. Bu sebeple güzel ve değerli şeylere sahip olan insanlar kıskanılır.

Meyveli ağacı taşlarlar. – Çoğu zaman, bilgili, becerikli kimselere sataşırlar.

Przełożony wszystkim jak cel jest wystawiony. - Üstün herkes için hedef gibidir [herkes ona vurmaya eleştirmeye çalışır]

Bez zazdrości żaden na świecie wielkim nie był. - Bu dünyada kıskançlık olmadan kimse büyük olmadı.

Zazdrość towarzyszy powodzeniu jak cień światłu. - Kıskançlık başarıya, gölge ışığa gibi eşlik eder.

Başarı, yüksek mevki, zenginlik, ayrıca akıllılık ve beceri kıskançlık sebebi olur. Herkesin gözünde olan, dikkati çeken lider ya da hükümdar diğer insanlardan daha çok kıskançlık yaratır. Atasözlerinde egemen meyveli ağaçla kıyaslanır. Lehçede ise direkt üstün eleştirdiği söylenir. Hatta eleştiri yapmak kolay, ama hata yapmadan yüksek mevkiye ulaşmak için belli bir becerinin sahibi olması gerekir. Çoğu zaman bu becerileri kıskançlık sebebi olur.

Diğer tarafta bazen kıskançlığın sebebi de olmayabilir çünkü halk sadece görünecek şeyleri görür. Üstünün ne gibi zorluklarla uğraşması gerektiğinden hiç haberi yoktur.

5. Hükmedenler ile Dikkatli Olmak Gerekliği

Beylik çeşmeden su içme. - Resmî işlerde dikkatli olmak gerekir.

Ż panem a z dworem jak z ogniem: z bliska się sparzysz, z daleka nie zagrzejesz. - Beyler, saraylar ateş gibidir: yakında yanarsın, uzakta ısınamazsın.

Ostrożność jest matką bezpieczeństwa. - Dikkatli olması, emniyetin annesidir.

Dworskie progi są bardzo śliskie. - Saray yolları kaygandır.

Ż wielkimi panami niedobrze żartować. - Büyük beylerle şakalaşmak iyi değildir.

Krótkimi z panami trzeba mówić stowy. - Beylerle kısa sözlerle konuşmak gerekir.

Nie gniewaj pana, stracisz barana. - Beyi kızdırma, (çünkü) koyunu kaybedersin.

Strzeż się pana rozgniewać, bo będziesz cienko śpiewać. - Sakın beyi kızdırma (yoksa) ince sesiyle söylersin (ağlırsın)

Kiedy idziesz między pany, nie bądź gorąco kąpany. - Beyler arasına girdiğinde sıcak banyo yapan olma. (Soğukkanlı ol)

Türkçede hükmedenler ile dikkatli olmak gerekliliği konusunda sadece bir atasözü bulunmaktadır. Lehçede ise feodal sistemden kaynaklanan en alt tabakasından başlayarak küçük büyük beylere ve hükümdara kadar çıkan durum, bu konuda çok miktarda atasözlerinin olmasına sebep olmuştur. Bütün atasözleri beylere mümkün olduğu kadar kısa temas kurmayı tavsiye eder. Çünkü onların memnuniyetsizliğine alttakilerin malı ve hayatı bağlıydı.

Herkes dalkavukluk yapmaz, normal biri düşündüklerini açıkça ortaya koyar, ama maalesef her yerde ve her koşulda böyle tutum anlayış ile karşılaşmamaktadır. Bu yüzden beyle konuşurken soğukkanlı ve sabırlı olması ayrıca onu çok affedebilmesi gerekir.

V. Hiyerarşi - Sahiplik, Denetim ve Yönetim

1. Üstün / Sahibin Tarafından Korunma Ve Denetim Yapılmasına Duyulan İhtiyaç Ve Gereksinim

Ağanın gözü ata tımardır. - İş sahipleri denetimlerini sürekli yaparlarsa işler yolunda gider.

Pańskie oko konia tuczy. - Beyin gözü atı şişmanlatır.

Nie będziesz dbał, nie będziesz miał. - Bakmazsan elde alamazsın.

Kto nie dopilnuje, ten zwykle żałuje. - Kim gözlemezse genelde pişman olur.

Ağanın gözü öküzü (ineği) semiz eder. - Ana babalar çocuklarına, mal sahipleri de mallarına iyi bakarlarsa iyi sonuçlar alınır.

Jak kto dba, tak też ma. - Nasıl bakarsan öyle elde edersin.

En küçük servetin sahibi, ona bakıp bakamayacağından belli olur. İyi bir yöneticinin nitelikleri yukarıdaki gruplarda açıklandı, bu grupta ise kontrol etme, ilgi ve bakım tavsiye eden atasözleri toplanmıştır. Genelde her birinin tembel ve düzensiz çalışan olduğundan şüphelenilmedi, ama Polonya örneğinde söylenebilir ki denetimden yoksun kalan köylüler işlerini iyi yapmamışlardı. Türkçedeki atasözlerinde ata, öküze, ineğe bakmak önemlidir, Lehçedekinde ise direk şahsın işinin nasıl yapılmasına bakması lazım olduğu vurgulanmaktadır.

2. Üstünün Çalışması ve Emek Vermesi Gerekliliği

Ağanın alnı terlemezsé vğadın burnu kanamaz. - İşveren işçisi ile birlikte çalışmazsa işçi işe var gücüyle sarılmaz.

Chłop ci robi silnie, gdy go cisniesz pilnie. - Köylüye baskı yaptığın zaman o iyi çalışır.

Kto chce krowę doić, powinien ją paść. - İneği sağlamak isteyen onu gütmelidir.

Kto chce orzech zjeść, niech zgryzie łupinę. - Cevizi yemek isteyen önce kabuğunu kırsın.

Sadece kontrol etmek yetersizdi, herkesin, beyin bile çalışması gerekir. Yukarıda iyi örneğin üstten geldiğini birkaç yerde açıklandı. Biri üsttekinin çalışmasını görünce kendi de daha özenli çalışacak düşüncesini atasözlerinde bulmak mümkündür. Lehçe atasözlerine göre kazanç sadece gerçekten çalışanlara (inek sağması, cevizin kabuğu kırması gibi) ait olmalıdır. Bu yüzden dürüstçe kazançlarından faydalanmak için herkesin belirli bir mevkiye göre gerekenleri yapması gerekir.

VI. Hiyerarşi - Zenginlik⁸

1. Zengin Olmak - Varlık ve Dünyevi Hayat

Ev sahibi mülk sahibi, hani nerede bunun ilk sahibi. - Kişi malını mülkünü kaybederim korkusuyla kendini üzüntüye kaptırmamalı, malı mülkü ile övünmemelidir, zira mal mülk dünyaya ait bir şeydir.

Źiemski pan strzyże, a niebieski strzeże. - Yerdeki Bey keser (para alır) gökteki korur.

Na tamten świat nic ze sobą nie zabierzesz. - Öbür dünyada hiçbir şeyi yanına alamazsın.

Wszystko tu zostanie po śmierci twej, panie. - Ölümünden sonra her şey burada kalır, efendim.

Śmierć nie zna prawa żadnego, bierze z panem bogatego. - Ölüm yasayı bilmez, zenginle fakiri alır.

⁸ Zenginlik hakkında ayrıntılı bilgi bkz. Kamila Barbara Stanek, "Türk ve Leh Atasözlerinde Zenginlik Kavramı", <http://sempozyum.ohu.edu.tr/tudas2017/files/IV.CiltI.pdf>, (2017), s. 441-151.

Ż każdego miejsca jednako do nieba. - Her yerden göğe aynı mesafedir.

I króla robaki zjedzą. - Kralı bile kurtlar/ böcekler yer.

Hiyerarşinin maddi kazançlara bağlı olduğu bellidir. Ama servetin sadece insan hayattayken onun elinde olduğu unutulmaması gereken bir olgudur. İnsanın aşırı derece zenginlik peşinde gitmesi tavsiye edilmez hatta aptalca bir davranış olarak görülür. Çünkü en üst mevki bile hiç kimseyi ölümden kurtaramaz, ölümden sonra ise kimsenin paraya ihtiyacı yoktur.

2. Bir Lider Olmak veya Hükümet Alanında Olmak (Özellikle Maddi) Menfaat Getirir

Beylik fırın has çıkarır. - Devlet görevlisi olmak insana birçok kazanç sağlar.

Ağanın eli tutulmaz - Zengin olarak düşünülen kişiden anılmaya değer bir bağış beklenir.

Lepiej się u bogatego trzymać klamki niż u biednego całym drzewi. - Fakirin kapısını tutmaktansa zengin kapıkolunda olmak yeğdir.

Kto ma księdza w rodzie temu bieda nie dobiedzie. - Ailesinde papaz olanlara fakirlik zarar vermez.

Kucharz z głodu nie umrze. - Aşçı açlıktan ölmez.

Gdy siedzi na urzędzie, złodziej pewny z niego będzie. - Devlet işleriyle uğraşan er geç hırsız olur.

Człowiek sprawiedliwy na sędziowskim stołku nie utyje. - Dürüst insan hâkim olunca şişmanlamaz.

Her mevki para kazanmaya yol açar, mevki ne kadar yüksekse o kadar büyük kazanç sağlar. Servet sadece geçici olduğu halde bazıları zengin olmak için elinden geleni yapar. Bazen de zengin bir çevreden faydalanılır. Polonya kültüründe dinî adamlar zengin olarak algılandığı için, atasözünde ailesinde papaz olanlar asla fakirlik çekmezler, aşçı ise açlıktan ölmez. Sonraki atasözlerinde devlet dairesinde çalışanların mutlaka yasadışı işler ile uğraştığı şüpheleri vardır. Böyle biri kıyafet, ev vs. bakımından zenginse demek ki rüşvet ya da sahtecilik yapmış olmalıdır, çünkü dürüstçe çalışan 'şişmanlamaz' yani zengin olamaz. Adil karar veren, akrabasını tutmayan, rüşvet alıp vermeyen, kimsenin tarafını tutmayan dürüst yargıç, asla zenginliğe ulaşmaz.

3. Servet - Sorumluluk ve Endişe

Büyük başın derdi büyük olur. - Büyük işlerin başında bulunanların karşılaştacağı güçlükler de çoktur.

Dağ başından duman eksik olmaz. - Büyük adamların, büyük iş yapanların her zaman üzüntüleri, sıkıntıları vardır.

Im większa godność, tym większa odpowiedzialność. - Ne kadar yüksek yer/ mevki, o kadar büyük sorumluluk.

Na świecie jak w taźni: im kto wyżej siedzi, tym bardziej się poci. - Bu dünya, hamam gibidir: biri ne kadar yüksek oturur, o kadar çok terler.

Im wiğcej gatunku, tym wiğcej frasunku. - Ne kadar soyluluk o kadar dert [endişe/ sıkıntı]

Panem wielkim być - wielka niewola. - Büyük bey olmak - büyük esirliktir.

Kto panuje traci wolność. - Hükmeden özgürlüğünü kaybeder.

Mevki ve servet rahat hayat sürmesini sağlarken aynı zamanda sıkıntı ve sorumluluk getirir. Yönetimde olan herkes özellikle devlet adamları ve hükümdar kendilerini değil diğerlerini düşünmelidir. Çünkü devletin tamamının geleceği onların kararına bağlıdır. Onların sorumlulukları diğerlerinkinden çok daha büyüktür. Üstteki yüksek bir dağa, hiyerarşi ise hamama benzetilir. Çünkü hamamda olduğu gibi ne kadar yüksek yerde oturulursa o kadar terlenir. O da hem zevk getirir hem yorar. İktidarda olması esirliğe de benzetilir, çünkü sorumluluğu taşımasını bilen insan, iyi bir hükümdar, başkasının yaptıklarını yapamaz tam tersi onların uğrunda çalışır.

4. Zenginlik - Cezalardan Kaçarak Rahat Yaşam Sürebilme İmkani

Ağanın malı çıkar, uşağın canı. - Bir afeti önlemek için işveren malını, işçi de canını feda eder.

Panu zawsze wszędy dobrze. - Bey her zaman her yerde iyidir.

Ağası güçlü olanın, kulu suçlu olur. - Kuvvetli kimselerin suçları yanındakilere yüklenir.

Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza. - Buyurucu durumunda olanların yaptığı yanlışlık hoş görülür, buyruk altındakilerin yaptığı yanlışlık suç sayılır.

Prawa są równie jako pajęczyna: wróbel się przebiję, a na muszkę wina. - Yasa örümcek ağı gibidir: serçe geçer, sinek suçludur.

Co wolno księżciu, tego nie wolno bydlęciu. - Prense serbest olan, mandaya yasak.

Nędznego wieszają, bogatego wolno puszczać. - Fukara asılır, zengin serbest bırakılır.

Wielcy złodzieje małych wieszają. - Büyük hırsızlar küçük olanı asar.

Wielkiemu panu wiele trzeba wybaczyć. - Büyük bey çok affedilmelidir.

İktidarda olmanın en büyük faydası cezalandırılma ihtimalinden kaçmaktır. Bugünkü dokunulmazlık yasası gibidir. Bazı yüksek mevkide oturanlar kendini yasadışı düşünür, yapmaması gereken işler yapar çünkü kimse ona uyarıda bulunamaz. Para insanı hayat dertlerinden, sıkıntılarından da kurtarabilir. Aynı soruna sahip ama maddi durumu farklı olanın kurtulma şansı aynı değildir. Aynı suçu işleyenler farklı ceza alırlar. Zengin birinin mahkemedeki haklarının farklı olduğu ortaya çıkar.

5. Sürgünde Rahat Yaşam - Kendi Ülkesinde / Kendi Evinde Yaşam

Yad elde beylik sürmeden, yurtta züğürt gezmeye yeğdir. - Gurbete düşmüş bir insan, ne denli varlıklı içinde bir yaşam sürüyor olsa da doğup büyüdüğü yeri arar.

Niech będzie kącik ciasny, byle własny. - Köşe [ev] küçük olsun, ama öz olsun.

Własny domek mały milszy jest niż cudze pałace. - Kendi evin küçük olsa da yabancının sarayından daha hoştur.

Własny domek milszy niż cudze pałace. - Kendi evin yabancının saraylarından yeğdir.

Cudze kraje chwalmy, a swoich siğ trzymajmy. - Yabancı ülkeleri övelim, ama bizimkini tutalım.

Herkes evinde ağıdır. - Herkesin kendi evinde, kendi çevresinde saygınlığı vardır.

Każdy pan na swoich śmieciach. - Kendi çöplüğünde herkes beydir.

Bu grupta zenginliğin farklı yüzünü gösteren atasözleri toplanmıştır. Kişi kendi ülkesinde yaşadığı sürece aslında zenginliğin de önemi azalır. Çünkü gurbette rahat hayat sürmektense kendi ülkende fakir olmak yeğdir. Kendi küçücük evinin değeri yabancı saraydan çok daha büyüktür. Herkes kendi evinde kendini en iyi hisseder. Bu düşünceyi tam anlamıyla Lehçe atasözü gösterir kendi çöplüğünde herkes üstünlük yaşar.

6. Özgürlük ve Rahatlıktan Daha Önemli

Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş. - Kişi, başka yerlerde ne kadar rahat ve mutlu olursa olsun yine de kendi yurdunu özler.

Lepsza swoboda niż wygodna. - Özgürlük kolaylıktan/ rahatlıktan yeğdir.

Choć głodno i chłodno, ale żyję swobodno. - Gerçi açlık ve soğukluk (yaşarız) ama özgürüz.

Lepsza wolność chuda niż niewola hojna. - Zayıf özgürlük çömert esirden yeğdir.

Cudza strzecha nie pociecha. - Yabancı çatı teselli olmaz.

Yukarıdaki atasözleri yurt dışında rahatça yaşamaktansa kendi ülkende fakir ama özgür yaşamının daha iyi olduğunu gösterir. Burada sadece zenginlik değil özgürlük ve vatanseverlik de vurgulanır. Polonya 200 yıl işgal edilmiş bir ülke olduğundan özellikle beyler arasında özgürlük arzusu çok güçlüydü. Ayrıca Türk atasözü bu hususu da dikkate alır. Kafes altın da olsa her zaman kafestir. Bu yüzden altın kafestense kendi evinde olabilmeye imrenilir. Zenginliğin serbestlikten ve özgürlükten daha az önemli olduğu bellidir.

VII. Feodal Sistem

1. Feodal Sistemde Adaletsizlik

Chłop umiera z głodu, pan z obżarstwa. - Köylü açlıktan, bey [köylünün sahibi] oburluktan ölür.

Jak król króluje, tak pan panuje, a chłop haruje. - Kralın hükmettiğine göre beyler egemenlik yapar, halk ise yorulur.

Pan się bawi szlachcic płaci. - Bey oynar, asilzade [rütbesi aşağı olan] öder.

Kiedy pan bogacieje, ze sług pot się leje. - Bey zenginleşirken hizmetçisi çok terler

Kogo nie stać na buty nich w chodakach chodzi. - Kimin ayakkabı parası yoksa çarık⁹ giysin.

Atasözlerinin son grubu feodal sistemle ilgili. En alttaki köylüler en çok çalışmakla beraber en kötü şartlarda da yaşamıştır. Feodalizm tamamen istismara dayalıdır. Hiçbir şeye hakkı olmayan halk beye karşı nadiren iyi duyguları besleyebildi¹⁰. İlk atasözü bu durumu şöyle açıklar: fakir açlıktan, zengin oburluktan ölür. Feodal sistemde beylerin zenginliği direk köylülerin çalışmasından geldiği için beyin savurganlığını köylü ödemek zorundaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ve günümüzde Türkiye'de feodalizm olmadığı halde yukarıdaki atasözlerinin anlamı hem Osmanlılarda hem de herhangi bir yerde, ülkede yaşayan en fakir sakinlere uyar.

9 Lehçe atasözünde sabotlar kelimesi var, tahta ayakkabının adı: alttaki tabasının giyen ayakkabı türü- tahta ayakkabı.

10 Rusya'da yapılan reform için bkz. Ali Gökdül, "1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1 (Aralık 2017).

2. Lehlerin Kanunu - Terfi Sistemi ve Arzular

Każdy Polak rodzi się do korony. - Her Leh taç için doğar. (Herkes kral olabilir - kral seçim sistemi)

Jak ryba bez wody, tak Polak bez urzędu żyć nie może. - Balık susuz yaşayamazsa, Lehler dairesiz yaşayamaz. (Üstün, yetkili, ünvanlı olmak ister)

Jak się kto urodzi w kaftanie, to mu trudno dojść do fraka. - Kaftanda doğan cekete zorlukla gelir.

Kiedy jesteś szewcem, nie chcesz być burmistrzem. - Kunduracıysan muhtar olmak isteme.

Kiedyś do czapki stworzony, nie żądasz korony. - Şapkaya yaratılmışsan tacı isteme.

XVI. yüzyıldan itibaren Polonya'da tahta çıkan kral seçilmiş bir kraldı¹¹. Asilzâdelerden her biri kral adayı olabildiği için en zenginlerin hırsı arttı. Böyle bir yasa yukarıdaki atasözleriyle bugüne kadar geldi yani her Leh/ Polonyalı kral olabilir.

Sonraki atasözleri devlet dairelerinde çalışanların hırsı, gururu ve övünmesini göstermektedir. Bazen üç nesil aynı unvanı taşımaktaydı¹². Görkemli rahat hayat, unvan taşıma, dairede çalışma hepsi bu gurur sebebiydi. Tabi ki bunlar yukarıda incelenmiş atasözlerinde bulunan üstlerin sevdiği şeylerdir.

Sonraki üç atasözü hiyerarşinin yapısının değişmezliğinden bahseder. Herkes kendi seviyesine göre davranmalı, giyinmeli ve yetinmelidir.

3. Feodal Sistemide Yükseltme (Terfi Etme) ve Zulüm Algılanışı ve Zulüm Algılanışı

Nie ma gorszego tyrana, kiedy chłop dostanie się na pana. - Köylü Bey olursa, en büyük kabadayı (zorbalık) olur.

Kto idzie z chłopą na pana, nie ma gorszego gałgana. - Köylü Bey olursa ondan daha kötü paçavra yok.

11 1572 yılından itibaren Polonya'da krallar seçimi sistemi uygulanmaya başlanmıştır. "Usule göre kral adayının, tahta geçmek için Leh asillerinin tamamının reyini alması gerekmektedir." Hacer Topaktaş, "Avrupa'nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanisław August Poniatowski'nin Seçimi (1763-1764)", s. 185.

12 İlçenin başında olan Starosta kaymakam ama onun oğlu aynı yerde çalışmazsa da Strosçimic kaymakam oğlu unvanını taşımaktadır, onun oğlu ise Starosçimic kaymakam torunu olarak adlandırılacaktır.

Nie ma wiğkszego okrutnika niż niewolnik rozkuty. - Serbest bırakılmış köleden daha büyük kabadayı yoktur.

Najgorszy z chłopa pan. - Köylüden Bey en kötüsüdür.

Son grupta zulüm ve baskı yapma ile ilgili atasözleri bulunmaktadır. XIX. yüzyılın sonunda serbestliğine kavuşan köylüler eski beylerinden daha sert daha insafsızca davrandığı için yukarıdaki atasözünün konusu olmuştur. Onlara karşı kimse iyi bir şekilde yaklaşmamış, iyi bir örnek olmamıştır. İyi bir örnek görmediği için yapısında kültürü az olan sadece toprak ve para peşinde koşan köylüler ne eski beyler ne de kendi aralarında anlaşabildi. Onların tek bildiği değer sistemi servet ile ölçülüydü, kendinden daha az parası olanlara hor baktılar, eski beylerinden daha da anlayışsız davrandılar. Sertliği de tecrübesinden, ilgisizlikten ve bakımsızlıktan ortaya çıktı. Diğer tarafta topraksız kalanlar çalışmaya gittiğinde en kötü şartlarda yaşadılar, çünkü kalacak yerleri bile yoktu. İyi olmayan eski beyinden yenisi daha kötüydü.

Sonuç

Her toplulukta belli farklı kriterlere dayalı bir hiyerarşi vardır bazen servet bazen de savaşta yenilmezlik, güç, bazen de soyluluk ya da akıllılık veya sadece beceriklilik. Toplumun iyi bir şekilde yaşam sürmesi için onu iyi yöneten lider, hükümdar gerekir. Bağımsız bir ülkede lideri kendi halkı seçmeli, seçmezlerse en azından ona saygı gösterip emirlerine göre hareket etmelidir. Hükmeden kişi ise kendi halkına eziyet çektirmekten kaçınmalıdır. Bazı insanlar iktidarda yerini bulamayınca daha küçük yerlerde başta olmaya çalışır, bazıları ise çalışıp kendi beceriklisini gösterdikten sonra halkın saygı ve sevgisini kazanıp onaylanır.

Yönetimde uygunsuz kişi olduğu zaman devletin çöküşünü önlemek zor olur. Adaletsizlikten ve zulüm yapmaktan artık kurtarılmaz. Halkın acıları ve şikayetlerini duymazlıktan geldiği zaman halkın adaleti yerine getirmesi arzusu ancak Tanrı ile gerçekleşebilir. Zulmeden kişiler ise cezalandırılır. Dürüstçe hükmetmenin en büyük kazancı, faydası halkın sevgisi ve devletin gelişmesidir.

İktidarda olmanın iyi ve kötü tarafı vardır. Hükümdar büyük bir sorumluluk taşırken hata yapamaz, herkes için takip etmesi gereken örnek olmalıdır. Sorumluluğu hem karar vermek hem de kendi çalışmasında belli olur. Hükümdarın çalışması beylerin çalışmasından çok farklı olduğundan atasözlerinde değişik nasihatler bulunur. Tek ortak nokta denetim ve sahip çıkma konusundadır.

Hükümdar aynı zamanda gözlem, eleştiri ve kıskançlık hedefidir. Diğer tarafta konfor ve zenginlik içinde, en üst ya da sadece iyi bir pozisyonda yaşam sürebilmesi, yasaya aykırı işlem yapabilmesi adil cezayı görmemesi, diğerler insanları öldüren tehlikeden kaçmasını da sağlar. Yukarıdaki yorum hem Türk hem Lehçe atasözlerinden ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı noktalarda yani iktidara gelme imkânı genel olarak aynıken hiyerarşi algılanışı ise biraz farklılaşır.

Polonya feodal, işgal edilen bir ülke olduğundan hem halkın hakları hem egemen / üstte olma şartları hem de devlet işleriyle uğraşma isteğinin farklı sebeplerden ortaya çıktığı dikkate alınmalıdır. Kral seçimi gerçekleştiği zamandan beri Polonya'nın üst tabakası, asilzadeler, beyler kendini daha güçlü hissetmekle beraber iç siyasetine diğer ülkeleri de karıştırmaya başladı. Açıklanan atasözlerinde siyasetten bahsedilmez çünkü atasözleri halk ürünü olduğu için halkı en çok ilgilendiren konuları kapsar. Okumamış, fakirlik çeken insanlar için adalet ve zengin olma en önemlisiydi.

Toprak paylaşımı ve köylü serfliği sistemi kaldırıldığı zaman alt tabakadan yavaşça durumu iyileştiren ve zenginleşen kişiler, beyin mevkiinde bulunduğu eski beylerinden daha kötü hale geldi.

Kaynaklar

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1988.
- Berner, Jerzy, *Mądrzej Głowie Dość...Przystowie [Akullı Olana Bir Atasözü Yeter...]*, Oficyna Wydawnicza Stopka, Łomża 1992.
- Gökdül, Ali, “1861 Rus Toprak Reformu ve Etkiler”, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1, Aralık 2017. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/390582> [27.05.2018].
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/uwlaszczenie-chlopow-w-Polsce;3992010.html> [21.05.2018].
- Kimla, Piotr, “Przywary niewolników pańszczyźnianych w XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej w relacji Huberta Vautrina”, (Vices Of Serfs In 18th-Century Poland In Hubert Vautrin’s Relation), *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin, Polonia*, 2011. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PPlxbSQAom0J:Annales.umcs.lublin.pl/tt_p.php%3Frok%3D2011%26tom%3D58%26sectio%3DG%26numer_artykulu%3D05%26zeszyt%3D1+%cd=9&hl=tr&ct=clnk&gl=pl [29.05.2018]
- Masłowski, Danuta i Włodzimierz, *Księga Przystów Polskich, (Lehçe Atasözlerinin Kütübü)*, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2000.
- Masłowski, Danuta i Włodzimierz, *Przystowia Polskie, (Lehçe Atasözleri)*, Wydawnictwo Videograf Edukacja sp. z o. o., Katowice 2003.
- Nyczaj, Stanisław, *Mata Księga Przystów Polskich, (Lehçe Atasözlerinin Küçük Kütübü)*, Radom 1994.
- Stanek, Kamila Barbara, “Türk ve Leh Atasözlerinde Zenginlik Kavramı”. <http://sempozyum.ohu.edu.tr/tudas2017/files/IV.CiltI.pdf>, s. 441-151 [2017].
- Świrko, Stanisław, *Na Wszystko Jest Przystowie, (Her Şey İçin Atasözü Var)*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1975.
- TDK Web Sayfası, <http://www.tdk.gov.tr> [02.08.2018], [07.08.2017], [25.05.2018]
- Topaktaş, Hacer, “Avrupa’nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanisław August Poniatowski’nin Seçimi (1763-1764)”, s. 183-196.
- <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/download/649/471> [21.05.2018].